

Prof. dr hab. Krzysztof Pietrzykowski
Uniwersytet Warszawski

R E C E N Z J A
rozprawy habilitacyjnej i dorobku naukowego
Pani Doktor Magdaleny Rzewuskiej

I. Rozprawa habilitacyjna Pani Doktor Magdaleny Rzewuskiej dotyczy zaręczyn – statusu narzeczonego w prawie cywilnym. Rozprawa składa się z wykazu skrótów, wykazu literatury, wprowadzenia, sześciu rozdziałów oraz uwag końcowych i wniosków. Wybór tematu rozprawy jest w pełni uzasadniony, nie było bowiem wcześniej w polskiej literaturze monograficznego opracowania dotyczącego prawnej problematyki zaręczyn.

We wprowadzeniu Pani Doktor Magdalena Rzewuska podkreśla, że celem Jej badań jest próba odpowiedzi na pytanie dotyczące zasadności unormowania zaręczyn w polskim prawie cywilnym. Przedstawia podstawowe kwestie, którymi zajmuje się w rozprawie. Wskazuje na metody badawcze stosowane w rozprawie, mianowicie metodę formalno-dogmatyczną, historyczną i prawno-porównawczą. Omawia układ rozprawy oraz wymienia zagadnienia rozważane w poszczególnych jej rozdziałach.

Rozdział I został poświęcony zaręczynom w ujęciu historyczno-prawnym. Autorka charakteryzuje rozwiązania przyjęte w prawie starożytnej Grecji, w prawie rzymskim i w prawie Kościoła katolickiego. Następnie przedstawia historię prawa polskiego w zakresie instytucji zaręczyn w ujęciu zbioru praw sądowych z 1778 r., prawa małżeńskiego z 1836 r. (zabór rosyjski, województwa centralne II RP), kodeksu cywilnego austriackiego (zabór austriacki, województwa południowe II RP), kodeksu cywilnego niemieckiego (zabór niemiecki, województwa zachodnie II RP), projektu prawa małżeńskiego z 1929 r. oraz prawa małżeńskiego z 1845 r. Rozważania są tu prowadzone starannie i konsekwentnie oraz nie nasuwają zastrzeżeń merytorycznych.

Rozdział II dotyczy zaręczyn w wybranych zagranicznych systemach prawnych, mianowicie w prawie włoskim, niemieckim, szwajcarskim, austriackim i tajlandzkim. Jest to wybór dość oryginalny. Autorka nie wyjaśnia bowiem, czym kierowała się, dokonując takiego wyboru, a w konsekwencji pomijając np. prawo francuskie, anglosaskie oraz państw Europy wschodniej.

Rozdział III odnosi się do istoty i charakteru zaręczyn. Na wstępie autorka charakteryzuje obyczajowe aspekty oświadczeń, zaręczyn i narzeczeństwa w ujęciu historycznym. Następnie przedstawia charakter prawny zaręczyn jako przyrzeczenia zawarcia przyszłego związku małżeńskiego, składanie przez dwie osoby odmiennej płci. Opowiada się za traktowaniem zaręczyn jako kontraktu, do którego mają zastosowanie przepisy prawa zobowiązań z uwzględnieniem specyfiki prawa rodzinnego. Następnie przedstawia uwagi *de lege ferenda* dotyczące wymagań (nie „wymogów”) formalnych zaręczyn. Trafnie podkreśla, że nie powinna być wymagana żadna forma szczególna, obie strony powinny mieć pełną zdolność do czynności prawnych oraz nie powinno być bezwzględnych przeszkód małżeńskich. Rozważa też kwestię dopuszczalności zaręczyn warunkowych i terminowych.

W rozdziale IV Autorka przedstawia konsekwencje prawne zerwania zaręczyn. Rozważania w tym zakresie koncentrują się wokół problemu wskazania właściwej podstawy prawnej wzajemnych rozliczeń między byłymi narzeczonymi. Autorka przedstawia w związku z tym możliwość skorzystania z następujących mechanizmów przewidzianych w prawie polskim: odwołania darowizny, bezpodstawnego wzbogacenia, odpowiedzialności deliktowej i *culpa in contrahendo*. Analizuje też to zagadnienie na przykładzie kilku wybranych systemów obcych, aprobuszając odnosząc się do rozwiązań przyjętych w prawie niemieckim i greckim. W drugiej części tego rozdziału Habilitantka omawia rozliczenie majątku wspólnie zgromadzonego przez narzeczonych. Na wstępie prezentuje podobieństwa i różnice między zaręczynami a konkubinatem, zwracając uwagę na to, że żadna z tych instytucji nie jest *expressis verbis* uregulowana w prawie polskim. Następnie rozważa możliwość skorzystania w drodze analogii z rozwiązań prawnych dotyczących małżeńskich stosunków

majątkowych, przepisów o spółce cywilnej oraz przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych.

Rozdział V zawiera rozważania o statusie prawnym zaręczonego w wybranych stosunkach *inter vivos*. Na wstępie Autorka charakteryzuje narzeczonych jako osoby bliskie według przepisów prawa mieszkaniowego (a ściślej ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz przepisów kodeksu cywilnego o najmie lokalu mieszkalnego i dożywociu). Co do zasady dopuszcza wstąpienie przez narzeczonych w stosunek najmu lokalu na podstawie art. 691 k.c., nabycie przez narzeczonych roszczeń na podstawie art. 15 u.s.m., korzystanie przez narzeczonych z lokalu mieszkalnego na podstawie art. 923 k.c. oraz uprawnienie narzeczonych jako dożywotnika stosownie do art. 908 § 3 k.c. Następnie analizuje problem alimentacji między zaręczonymi oraz alimentacji z uwagi na przyszłe potomstwo narzeczonych. *De lege ferenda* formułuje postulat rozszerzenia alimentacji na osoby zaręczone jedynie do byłych narzeczonych, gdyż – Jej zdaniem – alimentacja w trakcie trwania zaręczyn kłóciłaby się z ich istotą. Dalej opisuje zagadnienie ochrony dóbr osobistych narzeczonych w związku z zerwaniem zaręczyn. Opowiada się za dopuszczeniem co do zasady roszczenia o ustalenie istnienia prawa osobistego oraz ochronę majątkową przewidzianą w art. 445 i 448 k.c. Kolejna część rozważań w tym rozdziale dotyczy dochodzenia roszczeń z tytułu śmierci zaręczonych spowodowanej deliktem. Autorka co do zasady opowiada się za dopuszczalnością dochodzenia roszczeń określonych w art. 446 k.c. Ostatnia część rozważań zamieszczonych w rozdziale V traktuje o statusie prawnym narzeczonych w prawie medycznym. Autorka omawia tu możliwość traktowania zaręczonych jako faktycznego opiekuna pacjenta i jako osoby bliskiej pacjenta oraz prawo do informacji o stanie zdrowia osoby zaręczonej.

W rozdziale VI Autorka charakteryzuje pozycję prawną zaręczonych w sferze stosunków *mortis causa*. Uważa, że nieprawidłowe jest stanowisko polskiego prawa, które w zakresie dziedziczenia ustawowego nie zalicza narzeczonych do członków najbliższej rodziny spadkodawcy. W związku z tym zgłasza postulat *de lege ferenda* przyznania możliwości dziedziczenia ustawowego niektórym zaręczonym. Następnie rozważa kwestie dziedziczenia

przez nasciturusa (art. 927 § 2 k.c.), uznania nasciturusa (art. 75 § 1, art. 75¹ § 1 k.r.o.) i ustalenia ojcostwa zaręczzonego, który zmarł (art. 85 § 1 k.r.o.). Dalej charakteryzuje dziedziczenie pozaustawowe po narzeczonym (umowy dziedziczenia, testamenty wspólne, darowizny *mortis causa*).

Rozprawę zwieńczają uwagi końcowe i wnioski. Autorka podsumowuje swoje dotychczasowe rozważania, szeroko uwzględniając rozwiązania przyjmowane w obcych systemach prawnych. W konkluzji opowiada się za potrzebą uregulowania w polskim prawie instytucji zaręczyn oraz zgłasza propozycje uzupełnienia tego prawa o kilka przepisów w kwestiach szczegółowych, zwłaszcza w obszarze dziedziczenia.

Układ rozprawy habilitacyjnej nie budzi wątpliwości, jest logiczny i konsekwentny. Nie ma też dysproporcji pomiędzy objętością poszczególnych rozdziałów. W rozprawie został wprowadzie zamieszczony odrębny rozdział przedstawiający instytucję zaręczyn w wybranych państwach obcych, to jednak należy przyjąć, że rozprawa ma charakter prawnoporównawczy, bowiem również w poszczególnych rozdziałach merytorycznych znajdują się odwołania do zagranicznych regulacji. Rozprawa poza została utrzymana w rozsądnych granicach objętościowych (liczy 337 stron).

Wiedza Autorki w zakresie problematyki szeroko rozumianego prawa cywilnego jest bez wątpienia imponująca. Wydawałoby się wprowadzie, że rozprawa o zaręczynach powinna być opracowaniem przede wszystkim z zakresu prawa rodzinnego. Takie stwierdzenie byłoby jednak tylko częściowo prawdziwe. Autorka wyraźnie bowiem wykazała, że zarówno zawarcie, jak i zerwanie zaręczyn wywołują różnorodne skutki majątkowe. Nie może zatem dziwić okoliczność, że recenzowana rozprawa zawiera pogłębione rozważania dotyczące kilku instytucji należących do dziedziny prawa zobowiązań, prawa rzeczowego oraz prawa spadkowego.

Autorka szeroko uwzględniła literaturę i orzecznictwo, przede wszystkim polskie, ale częściowo również zagraniczne.

Wydaje się dość oczywiste założenie, że skoro Habilitantka zdecydowała się zająć problematyką prawną zaręczyn, to Jej stosunek do tej instytucji z natury rzeczy musiał być życzliwy. Skoro zaś w polskim prawie od kilkudziesięciu lat

zaręczyny nie są regulowane (dokładnie od wejścia w życie kodeksu rodzinnego z 1950 r.), to jest jasne, że Habilitantka musiała zgłosić w rozważanym przez Nią zakresie wnioski *de lege ferenda*. To zaś w oczywisty sposób wyznacza tezę rozprawy. Ponadto Habilitantka sformułowała definicję zaręczyn oraz określiła ich miejsce w systemie prawa, co również jest ważnym elementem wspomnianej tezy. Dodam jeszcze, że zdecydowanie podzielam podstawowe wnioski sformułowane i wykazane w recenzowanej rozprawie.

Zdecydowanie pozytywnie oceniam formalną stronę rozprawy. Habilitantka posługuje się poprawnym i zrozumiałym stylem, a jej rozważania są w pełni jasne i komunikatywne.

Chciałbym zatem podkreślić, że rozprawa habilitacyjna Pani Doktor Magdaleny Rzewuskiej jest monografią naukową, która została napisana z zachowaniem wymagań stawianych tego rodzaju opracowaniom, przez Autorkę doskonale zorientowaną w problematyce prawa cywilnego, w tym zwłaszcza rodzinnego, zobowiązań, rzeczowego i spadkowego, oraz obeznaną z regułami pracy badawczej.

II. Dorobek naukowy Pani Doktor Magdaleny Rzewuskiej po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych obejmuje – poza rozprawą habilitacyjną – 46 publikacji, w tym 10 w języku angielskim, 3 w języku niemieckim i 1 w języku włoskim. Są to w szczególności komentarze do ustaw (dzieła zbiorowe), artykuły i rozprawy oraz 8 glos do orzeczeń Sądu Najwyższego i 4 sprawozdania z konferencji lub seminariów. W kilku wypadkach Habilitantka jest współautorką publikacji.

Zainteresowania naukowe Habilitantki są związane z problematyką szeroko rozumianego prawa cywilnego materialnego i procesowego. Na szczególną uwagę zasługują publikacje odnoszące się do zagadnień prawa rodzinnego, rzeczowego, spadkowego, zobowiązań i postępowania cywilnego.

Problematyki prawa rodzinnego dotyczą następujące publikacje: „Redress of damage resulting from unlawful prevention of the execution of termination of pregnancy” (2012), „Rule of recrimination - the guardian of the marriage institution” (2013), „Wyczekiwanie jako czynność przygotowawcza do zawarcia

małżeństwa - uwagi de lege lata i de lege ferenda" (2013), „Roszczenia matki dziecka pozamałżeńskiego związane z ciążą i porodem" (2016), „Alimentacja byłego małżonka w ujęciu prawnoporównawczym" (2017), „Novation security of alimony" (2017), „Swoboda zawarcia małżeństwa na tle zasady ochrony rodziny" (2018), „Divorzio in via stragiudiziale - contributo alla discussione" (2018), „Mandatory prenuptial medical examinations - a starting point for the discussion" (2019).

O zagadnieniach prawa rzeczowego traktują następujące publikacje: „Protection of a mortgaged property owner in the light of an amendment to the Act on Land and Mortgage Registers and on Mortgage of 26 June 2009" (2012), „Public access to land registers in Poland and attempts at its modernisation in national and European context" (2013), „Compensation claimed by Polish citizens from Germany for property lost Turing World War II" (2014), „Restitution Claims Raised by Late Repatriates - Selected Problems" (2015), „Użytkowanie wieczyste - sens czy nonsens regulacji?" (2015), „Vertrag über die Bestellung einer Hypothek - Anmerkungen de lege lata und de lege ferenda" (2015), „The Acquisition of Agricultural Real Estate in Poland by Foreign Nationals - selected issues" (2016), „Die Eurohypothek" (2016), „Umowa przekazania użytkowania wieczystego" (2017), „Umkehrhypothek" (2017), „Dzielenie i łączenie nieruchomości oddanych w użytkowanie wieczyste" (2018).

Kolejny przedmiot aktywności naukowej Habilitantki stanowi problematyka prawa spadkowego, co znajduje wyraz w następujących publikacjach: artykuł „Spis inwentarza a wykaz inwentarza" (2016), współautorstwo komentarza „Unijne rozporządzenie spadkowe nr 650/2012" (red. M. Załucki, 2018), artykuł „Zrzeczenie się prawa do zachowku" (2018).

Problematyki prawa zobowiązań dotyczy rozdział w monografii „Odpowiedzialność deliktowa a odpowiedzialność kontraktowa w aspekcie culpa in contrahendo" (2012) oraz artykuł „Odpowiedzialność solidarna inwestora i generalnego wykonawcy za zapłatę wynagrodzenia należnego podwykonawcy po zmianach wprowadzonych ustawą z dnia 7 kwietnia 2017 r." (2017).

Habilitantka zajmuje się również zagadnieniami z zakresu prawa postępowania cywilnego, czego wyrazem są następujące publikacje: „Stosowanie

prekluzji dowodowej przez sąd cywilny a realizacja zasady prawdy materialnej” (2012), „Wpływ utraty statusu przedsiębiorcy na kształt procesu cywilnego” (2012), „Dowód z dokumentu prywatnego - zagadnienia wybrane” (2014), „Prekluzja dowodowa w sprawach cywilnych - uwagi de lege lata i de lege ferenda” (2014), „Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym - stan obecny i perspektywy zmian” (2016), „Taking evidence ex officio by the court” (2017), „Dopuszczenie dowodów z nagrań rozmów współmałżonka uzyskanych bez jego wiedzy i zgody w sprawach rozwodowych” (2018).

Habilitantka jest współautorką komentarza do kodeksu cywilnego (red. M. Załucki, 2019), w którym skomentowała przepisy dotyczące warunku, współwłasności i umowy leasingu. Jest też współredaktorką książki jubileuszowej dedykowanej ks. prof. dr hab. Ryszardowi Sztychmillerowi z okazji 70 rocznicy urodzin (2018) oraz monografii o teoretycznych i praktycznych aspektach postępowania dowodowego (2018).

Oceniając dorobek naukowy Habilitantki chciałbym podkreślić, że świadczy on o Jej wszechstronnych zainteresowaniach naukowych w zakresie szeroko rozumianego prawa cywilnego. Habilitantka często podejmuje się przedstawienia i oceny nowych regulacji prawnych (np. spisu inwentarza i wykazu inwentarza, unijnego rozporządzenia spadkowego) bądź regulacji wprowadzanych nadal obowiązujących, ale wywołujących zastrzeżenia (np. publikacje dotyczące użytkowania wieczystego gruntu) bądź wątpliwości interpretacyjne (np. glosa dotycząca wykładni art. 691 k.c.). Z reguły prezentuje przy tym własne poglądy i zdecydowanie ich broni, z czym wprowadzane niekiedy można nie zgadzać się (np. artykuł o swobodzie zawarcia małżeństwa), ale zawsze trzeba szanować Jej zdanie, które jest rzetelnie udokumentowane.

Liczba publikacji Habilitantki po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych jest zdecydowanie wystarczająca, a ich poziom merytoryczny jest z reguły bardzo wysoki.

III. Istotne znaczenie ma również dorobek dydaktyczny i organizacyjny Habilitantki. Pani Doktor Magdalena Rzewuska od 2007 r. jest zatrudniona na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w

Olsztynie. Była także zatrudniona na dwóch innych uczelniach. Należy zatem domniemywać, że w związku z takim zatrudnieniem prowadziła zajęcia dydaktyczne, zapewne z prawa cywilnego, chociaż nie wspomina o tym w załącznikach do wniosku. Prowadziła wykłady w programie *Erasmus* oraz na studiach podyplomowych. Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora uczestniczyła w 37 konferencjach polskich bądź międzynarodowych, wygłaszając na nich wykłady bądź referaty w języku polskim, angielskim albo niemieckim. Organizowała lub współorganizowała 34 konferencje. Uczestniczyła w 6 krajowych albo międzynarodowych projektach badawczych. Brała lub nadal bierze udział w radach naukowych 2 czasopism. Sprawuje opiekę naukową nad 2 doktorantami w charakterze promotora pomocniczego. Recenzuje publikacje w 3 czasopismach. Była promotorem 21 prac dyplomowych i recenzentem 78 prac dyplomowych na WPIA UWM. Pełni funkcję opiekuna merytorycznego Koła Naukowego Cywilistów i Koła Naukowego Studencka Poradnia Prawna. Sprawowała opiekę merytoryczną symulacji rozpraw cywilnych na WPIA UWM. Była przewodniczącym lub członkiem jury seminariów kół naukowych oraz współorganizatorem konkursów prawa cywilnego.

IV. W konkluzji niniejszej recenzji stwierdzam, że rozprawa habilitacyjna Pani Doktor Magdaleny Rzewuskiej zawiera samodzielne rozstrzygnięcie problemu naukowego, związanego z przedstawieniem instytucji zaręczyn w prawie cywilnym. Zarówno dorobek naukowy Habilitantki oraz podejmowana przez Nią działalność dydaktyczna i organizacyjna, jak i Jej rozprawa habilitacyjna oczywiście spełniają przesłanki określone w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (jedn. tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1789) w związku z art. 179 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1669), a w konsekwencji uzasadniają nadanie Jej stopnia naukowego doktora habilitowanego w zakresie nauk prawnych.

Warszawa, dnia 2 września 2019 r.

